

Katarzyna KIETLIŃSKA

SUFIKSALNE FORMACJE RZECZOWNIKOWE W SŁOWNIKU WILEŃSKIM

*Słownik języka polskiego, obejmujący: oprócz zbioru właściwie polskich, znaczną liczbę wyrazów z obcych języków polskiemu przyswojonych; nomenklatury tak dawne, jak też nowo w użycie wprowadzone różnych nauk, umiejętności, sztuk i rzemiosł; nazwania monet, miar i wag główniejszych krajów i prowincji; mitologję plemion słowiańskich i innych ważniejszych, tudzież oddzielną tablicę słów polskich nieforemnych z ich odmianą; do podręcznego użytku wypracowany przez Aleksandra Zdanowicza, Michała Bogusza Szyszkę, Januarego Filipowicza, Walerjana Tomaszewicza, Florjana Czepielińskiego i Wincentego Korotyńskiego, z udziałem Bronisława Trentowskiego, wydany staraniem i kosztem Maurycego Orgelbranda, część I. A–O., część II. P–Ż. ukazał się w Wilnie w 1861 roku. Jest nazywany Słownikiem Orgelbranda od nazwiska wydawcy albo Słownikiem wileńskim od miejsca wydania¹. „Słownik wileński jest najbogatszym polskim słownikiem XIX wieku i jednym z najbogatszych w całych dziejach naszej leksykografii. Dla porównania: *Leksykon* J. Mączyńskiego ma około 20 000 haseł, *Słownik* S. B. Lindego – około 60 000 haseł, *wileński* – około 110 000 haseł, *warszawski* – około 270 000 haseł, *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego – około 125 000 haseł, *Mały słownik języka polskiego* pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej i H. Lempickiej – około 35 000 haseł, *Słownik języka polskiego* pod red. M. Szymczaka – około 80 000 haseł. Tak więc *Słownik wileński* niewiele ustępuje obfitością wyrazów *Słownikowi* pod red. W. Doroszewskiego, a bez mała dwukrotnie przewyższa nią Lindego.”² Mimo to wśród leksykografów i badaczy języka pol-*

¹ S. Urbańczyk, *Słowniki, ich rodzaje i użyteczność*, Wrocław – Warszawa – Kraków – 1964, s. 24.

² B. Walczak, *Nie docenione dzieło polskiej leksykografii – „Słownik wileński”*, „Prace Filologiczne” XXXIV, 1988, s. 270.

skiego nie cieszył się dużym zainteresowaniem. Niewiele jest publikacji poświęconych *Słownikowi wileńskiemu*. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych dziewiętnastego wieku ukazały się dwie recenzje³ oraz praca F. F. Sławińskiego, w której autor zamieścił informacje o liczbie wyrazów zarejestrowanych w trzech słownikach, między innymi w *Słowniku wileńskim*⁴. Niewiele miejsca poświęcono najbogatszemu słownikowi XIX wieku w dwudziestowiecznych publikacjach z zakresu kultury języka, historycznojęzykowych i leksykograficznych⁵. Żadnej informacji na temat *Słownika wileńskiego* nie zamieszczono we wstępie do *Słownika języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego, mimo że w rozdziale poświęconym przeglądowi historycznemu słowników języka polskiego omówiono *Lexicon latino-polonicum* J. Mączyńskiego (1564), *Thesaurus polono-latino-graecus* G. Knapskiego (1621), *Nowy dykcjonariusz, to jest mownik polsko-francusko-niemiecki* M. A. Trotza (1744), *Słownik* Lindego, *Słownik* A. Osińskiego, *Słownik* J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego⁶. Dopiero w 1991 roku ukazała się monografia B. Walczaka, w której autor scharakteryzował bogactwo materiału leksykalnego⁷.

Słownik wileński zawiera słownictwo z okresu XVI–XIX w., z przewagą leksyki pierwszej połowy XIX wieku, nie zarejestrowanej w podstawie źródłowej *Słownika wileńskiego* – *Słowniku* Lindego. W słownictwie nieznanym Lindemu, jak pisze B. Walczak, można wyodrębnić cztery warstwy leksykalne: zapożyczenia, słownictwo potoczne, regionalizm oraz terminologię naukową i zawodową⁸. Praca leksykografów

³ Cytuję za B. Walczakiem, *Nie docenione dzieło...*, s. 275: W. Korotyński, *Parę uwag z powodu projektu nowego słownika językowego polskiego w Warszawie*, „Kurier Wileński” 1860, s. 697. [J. I. Kraszewski?], (Rec.), „Gazeta Codzienna” 1860, nr 212, s. 1.

⁴ F. F. Sławiński, *Obliczenie wyrazów zawartych w trzech słownikach: 1. Lindego, 2. w Wileńskim i 3. Rykaczewskiego*, Warszawa 1873.

⁵ Zob. A. Łętowski, *Błędy nasze. Rzecz o czystości języka polskiego na Litwie*, Wilno 1915, s. 25. S. Urbańczyk, op. cit., s. 23–24. W. Doroszewski, *Z zagadnień leksykografii polskiej*, Warszawa 1954, s. 37. Z. Klemensiewicz, *Historia języka polskiego*, Warszawa 1985, s. 656. J. Wierchowski, *Leksykologia i leksykografia*, Siedlce 1978, s. 19. B. Walczak, *Zarys dziejów języka polskiego*, Poznań 1995, s. 228–229. Trzaski, Everta i Michalskiego, *Słownik języka polskiego opracowany pod redakcją Tadeusza Lehra-Spławińskiego*, t. I A–K, Warszawa 1935, s. V. *Słownik języka polskiego* pod red. M. Szymczaka, t. I A–K, Warszawa 1978, s. VII–IX.

⁶ Zob. *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego, t. I A–Ć, Warszawa 1958, s. VII–XIII.

⁷ B. Walczak, *Słownik wileński na tle dziejów polskiej leksykografii*, Poznań 1991.

⁸ Tamże, s. 93.

z Wilna stanowi bogate źródło do badań dziejów słownictwa polskiego języka ogólnego i potocznego oraz wpływów obcych. „Pozwala śledzić historię poszczególnych wyrazów i związków frazeologicznych, a ponadto daje dobre wyobrażenie o zasobie, strukturze, właściwościach, tendencjach słowotwórczych itd. polszczyzny potocznej pierwszej połowy XIX wieku. Dzięki szerokiemu uwzględnieniu regionalizmów i kolokwializmów *Słownik wileński* daje bardzo dobry obraz żywego języka swej epoki.”⁹

Leksyka zarejestrowana w pracy wileńskich słownikarzy w obszerniejszym aspekcie nie została jeszcze opracowana. *Słownik wileński* jest najrzadziej wykorzystywany jako źródło spośród wielkich słowników XIX i XX wieku¹⁰. Autorzy studiów leksykalnych oraz słowotwórczych częściej wykorzystują *Słownik Lindego*, *Słownik warszawski* i *Słownik Doroszewskiego*. Bogaty i różnorodny materiał zarejestrowany w *Słowniku wileńskim* jest bardzo dobrym źródłem do opracowania systemu słowotwórczego języka polskiego pierwszej połowy XIX wieku, który nie doczekał się swojej monografii. Informacje dotyczące charakterystyki słowotwórstwa dziewiętnastowiecznej polszczyzny mają charakter ogólny. Możemy je znaleźć rozsiane w kompendiach gramatycznych i historycznojęzykowych¹¹. Opisy różnych faktów słowotwórczych, właściwych dla dziewiętnastowiecznego języka polskiego, w szerszym lub węższym zakresie znajdują się także w studiach poświęconych językowi poszczególnych pisarzy tamtego okresu, np. Mickiewicza, Słowackiego, Fredry, Kraszewskiego, Jeża, Syrokomli, Goszczyńskiego, Lenartowicza, Chodźki¹².

⁹ Tamże, s. 168.

¹⁰ B. Walczak, *Nie docenione...*, s. 278.

¹¹ T. Benni, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski, H. Ułaszyn, *Gramatyka języka polskiego*. Cz. 3: *Słowotwórstwo*, Kraków 1923. H. Gaertner, *Gramatyka współczesnego języka polskiego*, cz. III *Słowotwórstwo*, Lwów – Warszawa 1934. K. Długosz-Kurczabowa, S. Dubisz, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 2001. Z. Klemensiewicz, op. cit. Z. Klemensiewicz, T. Lehr-Splawiński, S. Urbańczyk, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 1981. S. Rospond, *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa 1971. B. Walczak, *Zarys...*

¹² A. Boleski, *Słownictwo Juliusza Słowackiego (1825–1849)*, Łódź 1956. S. Dobrzycki, *Notatki do dziejów języka polskiego*, I: *Kilka spostrzeżeń nad językiem Adama Mickiewicza*, „Prace Filologiczne” VIII, 1909, s. 300–393. W. Doroszewski, *Język Teodora Tomasza Jeża (Zygmunta Miłkowskiego)*. Studium z dziejów języka polskiego XIX wieku, Warszawa 1949. J. Kallenbach, *O języku i stylach Mickiewicza*, „Język Polski” VII, 1922, s. 65–81. H. Karaś, *Słownictwo dziewiętnastowiecznych „Kronik Lwowskich” Jana Lama*, [w:] *Studia nad słownictwem XIX wieku*, t. I, red. W. Kupiszewski, Warszawa 1992,

W rozprawach dotyczących języka pisarzy, np.: *Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słownictwo i słownictwo* Z. Kawyn-Kurzowej, *Język Władysława Syrokomli* (Ludwika Kondratowicza). *Przyczynek do dziejów polskiego języka literackiego w wieku XIX* J. Trypućki, *Język Teodora Tomasza Jeża* (Zygmunta Miłkowskiego). *Studium z dziejów języka polskiego XIX wieku* W. Doroszewskiego, *Język Aleksandra Fredry. Fleksja, składnia, słownictwo, słownictwo* J. Zaleskiego, *Studia o języku Józefa Ignacego Kraszewskiego. Słownictwo i leksyka drugiego okresu twórczości* A. Pihan, *Słownictwo Juliuszałowicza (1825–1849)* A. Boleskiego badacze najczęściej omawiają derywaty zawarte w tekstach literackich, charakterystyczne pod jakimś względem dla autora lub epoki. Zwracają uwagę na formacje oraz klasy słownotwórcze, które we współczesnym języku są rzadkie lub wyszły już z użycia. Ukazują ich odmienność na poziomie słownotwórczo-leksykologicznym¹³.

Źródłem mojej pracy jest słownik. Kwiryna Handke pisze, że, wykorzystując dzieła leksykograficzne jako źródła form słownotwórczych, należy pamiętać o pewnym ograniczeniu materiału w nich zawartego. „Zupełna adekwatność słownika ogólnego danego języka wobec całości zasobu leksykalnego używanego w różnych warstwach tego języka, w różnych jego odmianach i stylach jest praktycznie niemożliwa. Zwłaszcza że leksykony takie – przynajmniej w dotychczasowej polskiej praktyce leksykograficznej – rejestrują przede wszystkim słownictwo utrwalone w języku pisanym, przyznając zdecydowane pierwszeństwo materiałowi z literatury pięknej, rzadziej natomiast uwzględniają

s. 65–86. A. Kępińska, *O rzeczownikach podzielnych słownotwórczo w „Dziennikach Sprawy Bożej” Seweryna Goszczyńskiego*, „Prace Filologiczne” XL, 1996, s. 29–62. (red.) Z. Klemensiewicz, *O języku Adama Mickiewicza. Studia*, Wrocław 1959. Z. Kawyn-Kurzowa, *Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słownictwo i słownictwo*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1963. P. Kupiszewski, *Osobliwości leksykalne prac naukowych Joachima Lelewela*, [w:] *Studia nad słownictwem XIX wieku*, t. I, pod red. W. Kupiszewskiego, Warszawa 1992, s. 87–94. W. Kupiszewski, *Język listów Teofila Lenartowicza*, „Slavia Occidentalis” 41, 1985, s. 33–49. A. Pihan, *Studia o języku J. I. Kraszewskiego. Słownictwo i leksyka drugiego okresu twórczości*, Poznań 1991. J. Trypućko, *Język Władysława Syrokomli* (Ludwika Kondratowicza). *Przyczynek do dziejów polskiego języka literackiego w wieku XIX*, t. I–II, Uppsala 1955–1957. Tegoż, *Co wiemy o języku Mickiewicza*, „Język Polski” LV, s. 325–333. H. Turska, *Język Jana Chodźki. Przyczynek do historii języka polskiego na obszarze północno-wschodnim Rzeczypospolitej*, Wilno 1930. J. Zaleski, *Język Aleksandra Fredry*, cz. II *Fleksja, składnia, słownictwo*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975.

¹³ J. Puzynina, *O dorobku i perspektywach badawczych słownotwórczości historycznego języka polskiego*, „Prace Filologiczne” XXVI, 1976, s. 159–160.

słownictwo współczesnego żywego języka mówionego. A zatem poza słownictwem, które znalazło się w słowniku ogólnym danego języka, zostaje zwykle pewien, mniejszy lub większy, margines słów nie zanotowanych. Z drugiej strony, każdy słownik zawiera słowa zaczerpnięte z literatury, a nie będące w powszechnym użytku. Najczęściej są to przeniesione do słownika neologizmy poszczególnych pisarzy, które nigdy nie przyjęły się w języku ogólnym. Ponadto w słownikach istnieje jeszcze pewien procent wyrazów i form nigdzie poza tym nie występujących: spotyka się je bądź w jednym słowniku, bądź na zasadzie przeniesienia i powtórzenia w innych – co uzależnione jest od losów i rangi słownika – wzoru. Są to twory, które powstały w wyniku inwencji i pasji słowotwórczej słownikarza, np. w *Słowniku wileńskim* terminologia logiczna i filozoficzna Trentowskiego (*myślini* 'logika', *istnik* 'coś, co iść się w czemsiś – jabłka, gruszki są istnikami pojęcia owoc', *wy-niknik* 'zdanie wynikające z dwu przesłanek', *pochodnik* 'pojęcie wynikłe z innego pojęcia'), terminologia gramatyczna Żochowskiego i Morzycyckiego (*stosunnik* 'przyimek', *przytocznik* 'cudzysłów', *zwrotnik* // *zwrótnik* 'znak przestankowy oznaczający zwrot nagły lub przeskok w myślach – myślnik', *mównia* 'część gramatyki traktująca o częściach mowy')¹⁴.

W każdym słowniku najliczniej reprezentowane są leksemy rzeczownikowe, tworzące jego trzon i stanowiące połowę zarejestrowanego słownictwa, oraz leksemy przymiotnikowe. Piątą część zasobu leksykalnego stanowią czasowniki. Nielicznie występują spójniki, przyimki i zaimki¹⁵.

Słownik wileński rejestruje trzydzieści sześć tysięcy dwieście osiemdziesiąt dziewięć apelatywnych sufiksalnych formacji rzeczownikowych. Stanowią one prawie jedną trzecią wszystkich haseł zanotowanych przez wileńskich leksykografów.

Poniższa tabela ilustruje przybliżoną liczbę derywatów rzeczownikowych, w których wyodrębniają się poszczególne formanty sufiksalne:

¹⁴ K. Handke, O „sztucznych” formach słowotwórczych w słownikach, [w:] *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej* 15, 1975, s. 155. Zob. K. Chruścińska, O formacjach potencjalnych i okazjonalizmach, [w:] *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, Wrocław 1978, s. 69–79.

¹⁵ Zob. J. Sambor, *Język polski w świetle statystyki*, [w:] *Encyklopedia Kultury Polskiej XX wieku*, t. II: *Współczesny język polski*, pod red. J. Bartmińskiego, Wrocław 1993, s. 477–496.

Formant	Liczba formacji	Przykłady formacji
-anie	8701	<i>deboszowanie</i> 'hulanie, prowadzenie rozpustnego życia', <i>onerowanie</i> 'obciążanie', <i>laksowanie</i> 'przeczyszczanie żołądka, pędzenie wymiotów', <i>rozłanianie się</i> 'rozszerzanie się', <i>spyskianie</i> 'splugawianie'
-enie	5450	<i>obrzyźgnięcie</i> 'poczęcie fermentacji kwaśnienia, czynność napoczętej fermentacji', <i>pospolicenie</i> 'robienie czego pospolitem, powszechnem, gminnym', <i>rozlotnienie się</i> 'stanie się lotnym'
-ość	3004	<i>naprzykrzoność</i> 'przykra natarczywość, naleganie z naprzykrzaniem', <i>gorącość</i> , <i>narażoność</i> 'dogodność, dogodne położenie', <i>wydętość</i> 'miejsce nabrzmiate, wypukłe', <i>sprężność</i> 'sprężystość', <i>gotność</i> , <i>prostość</i>
-ka	2869	<i>zadłabka</i> // <i>zadławka</i> // <i>zadawka</i> 'pojęcie czynności zadłabienia, zadławienia, zadawienia, uduszenia', <i>wysmażka</i> 'wysmażanie smoły', <i>garderobka</i> 'zdr. od garderoba', <i>packa</i> 'mało uż. narzędzie do bicia np. much, do packania', <i>kręcielka</i> 'szalbierka, mataczka', <i>kowalka</i> 'żona kowala; posp. rzemiosło kowalskie'
-ik// -yk// -nik	1804	<i>hrabik</i> 'żart. syn hrabiego', <i>nurcik</i> 'zdr. od nurt', <i>nabożnik</i> , <i>grzebyk</i> , <i>grabnik</i> 'gaik grabowy', <i>chlebnik</i> 'piekarz', <i>jagielnik</i> 'prow. garnek do gotowania jagły'
-ek	1526	<i>zaszczypek</i> 'zaszczygnięcie', <i>oddawek</i> 'czynność oddania; to, co się oddaje', <i>ustronek</i> 'prze. miejsce ustronne', <i>skubek</i> 'ten, który co skubie', <i>chytrek</i> , <i>chlustek</i> 'szufelka do wylewania wody', <i>cukierniczek</i> 'czeladnik cukierniczy', <i>filozofek</i> 'pog. mędrak, filozof', <i>łososiek</i>
-cie	1233	<i>blucie</i> 'womit, rzyganie', <i>uczerpnięcie</i> 'czerpnięciem ujęcie', <i>wionięcie</i> 'jednorazowe dmuchnięcie, zadęcie (wiatru), poruszanie się z wiatrem', <i>zagędnienie</i> 'poczęcie gędzić, czyli grać na instrumencie muzycznym, rzępolić'
-stwo	970	<i>gburstwo</i> 'zb. gburowie, chłopstwo; prostactwo, gburowatość', <i>guwernerstwo</i> 'stan, zajęcie się prywatnego nauczyciela', <i>majorstwo</i> // <i>majorowstwo</i> 'stopień majora; zb. major z żoną', <i>rektorstwo</i> 'urząd, godność rektora', <i>egoistowstwo</i> 'egoizm'

-acz	820	<i>zębacz</i> 'człowiek mający wielkie zęby', <i>wkręcacz</i> 'an. muskuł skręcający rękę do wewnątrz', <i>ściskacz</i> 'med. narzędzie cyrulickie do ściskania żyły', <i>nalewacz</i> 'ten, co nalewa; naczynie do nalewania'
-ica// -yca	748	<i>szablica</i> 'duża, lecz zarazem dobra szabla', <i>mulica</i> 'samica muła', <i>chlebica</i> 'nieuż. bochen chleba', <i>bylica</i> 'prow. rzecz była', <i>wybrzydnicia</i> 'kobieta, która wybrzydza', <i>herbatnica</i> 'puszka od herbaty', <i>figownica</i> 'ogród figowy', <i>jarzyca</i> 'żyto jare', <i>ospica</i> 'ospa wietrzna'
-iciel// -yciel	603	<i>zazdrościciel</i> 'małżonek zazdrośny', <i>skończyciel</i> 'który co skończył', <i>ustrzeliciel</i> 'ten, który ustrzela lub ustrzelił'
-ec	565	<i>łyśiec</i> 'łyśy człowiek, zwierzę łyse', <i>cierpiec</i> 'cierpkość, cierpliwosć', <i>buchaniec</i> 'uderzenie pięścią, szturchaniec',
-ina// -yna	563	<i>izbina</i> 'mała, nędzna izba', <i>rtęcina</i> 'lek albo sól rtęciowa', <i>starościna</i> , <i>wyprzalina</i> 'miejsce wyprzałe od wilgoci i ciepła', <i>kobylina</i> 'mięso kobyły, nędzna kobyła', <i>kpanina</i> 'łajanie', <i>wierszyna</i> 'słaby, lichy wiersz'
-arz	510	<i>wsiarz</i> 'prze. człowiek mieszkający na wsi', <i>trefniarz</i> 'śmieszek, błazen', <i>łakociarz</i> 'ten, który lubi łakocie'
-nia	477	<i>zapowiednia</i> 'zapowiedzenie, przepowiedzenie', <i>parznia</i> 'naczynie od parzy (jadło dla psów, osypka)', <i>niedźwiednia</i> 'miejsce, gdzie niedźwiedzie hodują; futro ze skór niedźwiedzia'
-nica	465	<i>herbatnica</i> 'puszka od herbaty', <i>chlebnica</i> 'szafa do chleba; dzieża do chleba', <i>wybrzydnicia</i> 'kobieta, która wybrzydza'
-ca	450	<i>dumca</i> 'nieuż. człowiek dumny', <i>zawadca</i> // <i>zawadzca</i> , <i>trząsca</i> 'nieuż. zimnica, febra'
-isko// -ysko	411	<i>śmiecisko</i> 'kupa śmieci', <i>pomówisko</i> 'zadanie komu czego, obmowa', <i>wierszysko</i> 'zgr. od wiersz; ogromna a brzydka wiersza (rybackie narzędzie, rodzaj kosza)'
-ista// -ysta	306	<i>kornecista</i> // <i>kornetysta</i> 'grający na kornecie', <i>kantysta</i> 'zwolennik filozofii Kanta', <i>formalista</i>
-ctwo	305	<i>łokactwo</i> 'hulanka, pijatyka', <i>chudactwo</i> , <i>ordynactwo</i> 'ordynacja, majorat; zb. ordynat z żoną'

-izm// -yzm	290	<i>mityzm</i> 'wykładanie mitów, nauka o podaniach, tradycji', <i>sybarytyzm</i> , <i>nikolaizm</i> 'nauka i zasady Nikola, jednego z siedmiu djakonów w Jeruzalem'
-ica// -yca	283	<i>szablica</i> 'duża, lecz zarazem dobra szabla', <i>mulica</i> 'samica muła', <i>chlebica</i> 'nieuż. bochen chleba', <i>bylica</i> 'prow. rzecz była', <i>jarzyca</i> 'żyto jare', <i>ospica</i> 'ospa wietrzna'
-ak	281	<i>skubak</i> 'który co skubie', <i>łysak</i> , <i>chudak</i>
-ownik	195	<i>grobownik</i> 'co groby okrada', <i>gracownik</i> 'który gracuje', <i>lodownik</i> 'który lody sprzedaje'
-izna// -yzna	188	<i>babizna</i> 'spadek po babie; babsko', <i>ćwiczyna</i> 'nieuż. ćwiczenie, biegłość, wprawa', <i>górzyna</i> 'miejsce górzyste'
-anka	188	<i>winianka</i> 'zupa z winem', <i>organiścianka</i> , <i>przedmieścianka</i> 'mieszkanca przedmieścia'
-ko	186	<i>białko</i> , <i>bydełko</i> , <i>winko</i>
-aczka	166	<i>zajadaczka</i> 'ta, która zajada z apetytem', <i>gwizdaczka</i> 'narzędzie do gwizdania', <i>oraczka</i> 'oranie, orka; żona oracza'
-iny// -yny	165	<i>bulbowiny</i> 'posp. zielone bulbowe łodygi z liśćmi, nać kartoflowa', <i>zgrzebiny</i> 'kłosa zebrane przy oczyszczaniu ziarna jakiegokolwiek gatunku zboża za pomocą grabi', <i>poślubiny</i> 'zrękowiny, zaręczyny; zawarcie związku małżeńskiego, ślub'
-ki	154	<i>odkrajki</i> , <i>foszki</i> , <i>zaślubki</i> 'prze. zaślubienie, akt, ceremonia zaślubienia'
-arka	136	<i>mucharka</i> 'naczynie, w którym muchy się topią', <i>solarka</i> 'kobieta sprzedająca sól', <i>wykrętarka</i> 'kobieta wykrętna', <i>mytarka</i> 'pobierająca myto'
-ne	132	<i>odjezdne</i> 'chwila odjazdu, czas wyjeżdżania gościa z domu; podarek dawany przez wyjeżdżającego z domu', <i>nabielne</i> 'dochód z nabiału', <i>meszne</i> 'dochód za odprawianie mszy'
-ówka	118	<i>śledziówka</i> 'beczka na śledzie', <i>spadówka</i> 'med. spadanie wody na czoło chorego jako środek lekarski', <i>kmiotówka</i> 'kmięca żona', <i>ospówka</i> 'ospa zwana wietrzną'

-owa	113	<i>senatorowa, mistrzowa, gładyszowa</i> 'nieuż. piękna kobieta', <i>kupcowa</i> 'żona kupca; handlująca czem, handlarka'
-czyk	109	<i>mydlarczyk</i> 'chłopiec, czeladnik mydlarski', <i>kowalczyk</i>
-in// -anin// -janin	90	<i>bielanin</i> 'nieuż. kameduła, od białego tych zakonników ubioru', <i>wojanin</i> 'człowiek bawiący się wojną, żołnierz', <i>aleksjanin</i> 'zakonnik'
-ini// -yni	85	<i>mądryni</i> 'nieuż. kobieta mądra; kobieta przebiegła, wykrętna, chytra', <i>hrabini</i> 'żona hrabiego', <i>*myślini</i> 'nauka porządnego myślenia, tyle co loika'
-na	83	<i>wujna, bramna</i> 'otwierająca bramę', <i>szatna</i> 'kobieta służąca, dozorująca nad szatami'
-at	78	<i>szeryfat</i> 'obwód zostający pod rządem szeryfa', <i>szperlat</i> 'prze. zręczny w szperaniu'
-unek	75	<i>bratunek</i> 'syn brata', <i>przytrafunek</i> 'przygoda, przypadek', <i>strawunek</i> 'strawa'
-idło// -ydło	74	<i>budzydło</i> 'zegar budziciel', <i>moczydło</i> 'miejsce moczenia lnu', <i>kosidło</i> 'rękojeść kosy'
-owe	64	<i>chlebowe</i> 'pieniądze, które się daje na chleb', <i>jarmarkowe</i> , 'płaca od jarmarku; podarunek jarmarczny', <i>odjazdowe</i> 'podarek dawany przez wyjeżdżającego z domu'
-ant	61	<i>religiant</i> 'człowiek nabożny, religijny', <i>trjumfant</i> 'ten, który odnosi, odniósł triumf', <i>familjant</i> 'pokrewny, do jednejże familji, do jednego herbu należący; zacnego, znakomitego rodu, czyli domu'
-acja	60	<i>ruinacja, machinacja</i>
-adło	60	<i>naciągadło</i> 'narzędzie do naciągania', <i>furkadło</i> 'posp. to, co furkocze', <i>zapieradło</i> 'wszystko do zapierania drzwi'
-eń	59	<i>kłęczeń</i> 'człowiek kłęzący', <i>roczeń</i> 'zwierzę rok mające', <i>włosień</i> 'włos gruby; włosy skręcone; tkanina z włosia'
-ątko	57	<i>szczeniátko, poroniátko</i> 'płód poroniony', <i>nożátko</i> 'pieszcz. nóżka; żart. mały nożyk'
-ota	53	<i>chromota</i> 'chromość, kalectwo na nogi', <i>żarota</i> 'żarliwość', <i>drzymota</i> // <i>drzemota</i> 'ospalstwo, letarg'

-ja	51	<i>gidja</i> 'prow. zart. rosły i niezgrabny; rosła i niezgrabna', <i>wikarja</i> 'dom wikarego', <i>ułanja</i> 'zb. ułani'
-ówna	49	<i>szewcówna</i> , <i>stolnikowiczówna</i> , <i>chłopówna</i>
-or	47	<i>jężor</i> , <i>kaczor</i>
-ika//yka	47	<i>władyka</i> 'ten, który włada czem', <i>melodyka</i> 'nauka o melodji'
-an	46	<i>młodzian</i> , <i>zakrystjan</i> , <i>grzybian</i> 'chem. ogólna nazwa solnych związków, w skład których wchodzi kwas grzybowy i jakabądź zasada'
-niczka	46	<i>papieźniczka</i> 'uznająca władzę papieża', <i>serniczka</i> 'kobieta sprzedająca lub robiąca sery', <i>ptaszniczka</i> 'strzelba na ptaki'
-ita//yta	38	<i>wróżbita</i> , <i>menonita</i> 'należący do sekty Szymona Meno', <i>abrahamita</i> 'seкта wyznawców Abrahama'
-ator	38	<i>glossator</i> 'wykładacz, objaśniacz wyrazów', <i>nowator</i>
-ura	35	<i>szlachciura</i> 'pg. nieokrzesany szlachcic', <i>lisiura</i> 'posp.lis; futro z lisa', <i>adwokatura</i> 'urząd, obowiązek adwokata'
-ba	35	<i>siejba</i> // <i>siewba</i> , <i>chwalba</i> 'chwalenie się, próżna chwała', <i>rójba</i> 'bart. czas rojenia się pszczoł', <i>zwoźba</i> 'zwożenie'
-ny	35	<i>bartny</i> 'dozorca barci', <i>krewny</i> 'z jednej krwi', <i>radny</i> 'zasiadający w radzie'
-uch//tuch	34	<i>piecuch</i> 'ten, który na piecu lub za piecem zalega', <i>dłubiuch</i> 'łyżeczka do dłubania w uszach', <i>wieściuch</i> 'pg. człowiek, który się wieściami, pogłoskami zajmuje'
-ic//yc	33	<i>starościc</i> , <i>sędzic</i> 'syn sędziego', <i>warzyc</i> 'ten, który co warzy, szczególnie sól wywarza w warzelnii'
-erz	30	<i>radzierz</i> 'mało uż. radny dom, ratusz', <i>bluźnierz</i>
-awka	30	<i>ciskawka</i> 'narzędzie do ciskania', <i>kichawka</i> 'częste kichanie; med. lekarstwo sprawiające kichanie', <i>przechadzawka</i> 'miejsce do przechadzania się'
-iś	29	<i>zabawniś</i> , <i>piękniś</i> , <i>odważniś</i>
-niczy	28	<i>stadniczy</i> 'zawiadowca stada', <i>wodniczy</i> 'ten, który stara się o wodę'

-er	25	<i>kontroler, magnetyzer</i> 'mężczyzna magnetyzujący', <i>bileter</i> 'teat. odbieracz biletów'
-erja	24	<i>polakierja</i> 'Polaków junactwo, nałóg polski', <i>studenterja</i> 'słowo, wyrażenie, postępek właściwy studentowi; zb. studentci'
-owicz	24	<i>stolnikowicz, stosunkowicz, rachunkowicz</i> 'ten, który ciągle rachuje, oszczędny'
-iwo//-ywo	24	<i>ścieliwo</i> 'ściełka, to czem się rzecz jaką naściela dla przykrycia', <i>mleczywo</i> 'wszelkiego gatunku mleko i jego produktu', <i>pierzywo</i> 'chusty, bielizna do prania'
-iszczel// -yszczel	23	<i>strzelbiszczel</i> 'strzelanie, dalekość, doniosłość strzelania', <i>brodziszczel</i> 'ta część twarzy, na której broda; broda poważna', <i>grabiszczel</i> 'trzonek, osada grabi'
-ot	23	<i>gęgot, pierzchot</i> 'prze. ucieczka, pierzchnięcie', <i>chrapot</i> 'chrapanie'
-niak	22	<i>prośniak</i> 'nieco podniosłe prosię', <i>dębniak</i> 'las dębowy'
-ent	22	<i>deklarent, korespondent</i>
-da	22	<i>prawda, bajda</i>
-sko	22	<i>babsko, łębsko, chorobsko</i> 'posp. brzydka choroba'
-ucha	21	<i>gaducha</i> 'prow. gad', <i>białucha</i> 'posp. koza albo krowa biała', <i>ciotucha</i>
-as	20	<i>biegas</i> 'który biega', <i>dzióbas</i> 'wielki dziób', <i>bielas</i> 'biały kot'
-osz	20	<i>węchosz</i> 'pies mający węch ostry', <i>gniadosz</i> 'gniady koń', <i>długosz</i> 'człowiek długi, wysoki'
-al	19	<i>zęb-al // ząb-al, sysal</i> 'dziecko przy piersiach', <i>kowal</i>
-us	17	<i>sługus</i> 'pg. sługa lichy', <i>muzykus</i> 'posp. muzykant, muzyk, biegły w muzyce', <i>umizgus</i> 'umizgujący się, zalotnik'
-un	16	<i>ciekun</i> 'który prędko cieka, biega', <i>biegun</i> 'ten, który biega'
-arjusz	16	<i>kwitarjusz</i> 'księga pokwitowań, do wydawania kwitów', <i>djetarjusz</i>

-och	16	<i>tłustoch // tłuścioch, rządziach</i> 'posp. człowiek mający pretensję rządzić', <i>cycoch</i> 'posp. ssący piersi'
-isia	16	<i>skromnisia, żartownisia, wesolnisia</i> 'kobieta wesola'
-tka	16	<i>trutka, rozbitka</i> 'ta, z którą płynący na morzu okręt się rozbił'
-ata	15	<i>marynata, cytrynata</i> 'skórka cytrynowa'
-aszek	15	<i>wujaszek, kijaszek</i> 'zdr. kij'
-uś	15	<i>dziaduś, całuś</i> 'który lub która lubi całować', <i>kotuś</i>
-ał	14	<i>provincjał</i> 'przełożony nad klasztorami jednej zakonnej prowincji; żart. człowiek z prowincji', <i>mszał</i> 'księga kościelna, w której nabożeństwo do mszy świętej, modlitwy i przepis obrzędów się zaczyna'
-wa// -twa// -itwa	14	<i>gęstwa</i> 'gęstość, gęstwina; mnogość, tłum, tłok', <i>wróżbitwa</i> 'przepowiadanie przyszłości z wróżb'
-ączka	14	<i>krwawiączka</i> 'skłonność do krwawienia', <i>biegączka</i> 'nieuż. bieganie'
-el	14	<i>dusiel</i> 'prow. gaz duszący', <i>pryszczel</i> 'pryszcz', <i>piszczel</i> 'narzędzie muzyczne, co piszczy'
-ała	14	<i>mrugała</i> 'dający mruganiem znaki', <i>krząkała</i> 'często krzającący'
-iczka	14	<i>bieliczka</i> 'biała farba', <i>nabożniczka</i> 'kobieta nabożna'
-uszek	13	<i>słodzuszek</i> 'słodki człeczek', <i>chlewuszek</i> 'zdr. chlew'
-ulec	13	<i>krzywulec</i> 'drzewo trochę zakrzywione', <i>hamulec</i>
-erka	13	<i>morderka</i> 'która morduje', <i>salserka</i> 'naczynie na salsę'
-eż	12	<i>drapież</i> 'porwanie, zabranie', <i>młodzież</i>
-alnik	12	<i>trjumfalnik</i> 'który odniósł, odnosi triumf', <i>oszukalnik</i> 'który oszukuje'
-ada// -jada	10	<i>kolumnada</i> 'rząd kolumn', <i>bufonada</i> 'strojenie śmieszeków, śmieszkowanie'
-ar	10	<i>ciężar</i> 'to, co cięży', <i>suchar</i>
-usz	10	<i>provincjusz</i> 'człowiek z prowincji; prostak', <i>cienkusz</i>

-isz//ysz	10	<i>cedzisz</i> 'naczynie do cedzenia', <i>młodysz</i> 'młodo wyglądający', <i>jarkisz</i> 'zboże jarkie'
-icki	10	<i>zrzedzicki</i> , <i>niespokojnicki</i> 'żart. posp. człowiek niespokojny'
-unia	9	<i>ciotunia</i> , <i>babunia</i>
-ocha	9	<i>tłuściocha</i> // <i>tłustocha</i> 'kobieta tłusta', <i>mądrocha</i> // <i>mędrocha</i> 'kobieta chytra, przebiegła, fałszywie mądra'
-owie	9	<i>błędowie</i> 'błędne rozdroża', <i>chłopowie</i> 'syn chłopą'
-um	9	<i>publikum</i> 'publiczność, publiczne zgromadzenie', <i>turnum</i> 'kreskowanie'
-atura	8	<i>gipsatura</i> 'robotą z gipsu', <i>alkoholatura</i> 'sposób robienia alkoholu'
-ula	8	<i>zgadula</i> 'posp. ten lub ta, co zgaduje, ma pretensję zgadywania', <i>babula</i> , <i>damula</i> , <i>żonula</i>
-eńka	8	<i>wdoweńka</i> , <i>zoreńka</i> 'posp. zdr. od zorzą', <i>sieroteńka</i>
-alski	8	<i>zapominalski</i> , <i>sprzątałski</i>
-anek	8	<i>bratanek</i> , <i>wychowanek</i>
-jum	8	<i>ministerjum</i> 'godność, urząd ministra; sądownictwo pod zarządem ministra', <i>lektorjum</i>
-icz	7	<i>hrabicz</i> 'żart. syn hrabiego', <i>wyrwicz</i> 'nieuż. korkociąg'
-uk	7	<i>wiaduk</i> 'prze. ten, który wie co, świadomy czego', <i>wychrzciuk</i> 'który został wychrzczony'
-alska	7	<i>dłubalska</i> , <i>krętalska</i>
-icka	7	<i>potrzebnicka</i> , <i>porządnicka</i>
-ajło	7	<i>łykajło</i> 'lubiący łykać, opój', <i>krząkajło</i> 'posp. ciągle krzającą'
-tło	7	<i>wymiottło</i> 'śmieci', <i>stójtło</i> 'miejsce, gdzie latem bydło stoi'
-uga	7	<i>wisiuga</i> 'ten, którego powieszono', <i>waruga</i> 'or. pilnowanie statku, straż na nim'
-icha//ycha	7	<i>szpetulicha</i> 'prze. szpetna kobieta', <i>kowalicha</i> 'żona kowala; posp. rzemiosło kowalskie'

-atka	7	<i>ogonatka</i> 'kobieta nosząca się w sukni z ogonem; gwiazda z ogonem', <i>wiejatka</i> 'szufelka do wiania zboża'
-ostka	7	<i>drobnotska</i> 'rzecz drobnej wagi', <i>spornostka</i> 'lekka sprzeczka'
-ur	7	<i>myszur</i> 'posp. samiec myszy', <i>koczur</i> // <i>kociur</i> 'wielki kot'
-ułka	7	<i>czasułka</i> 'zdr. od czasu', <i>kukułka</i>
-atyka	6	<i>bijatyka</i> , <i>zapijatyka</i> 'zapijanie'
-ewicz	6	<i>królewicz</i> , <i>stolnikiewicz</i> 'syn stolnika'
-uszka	6	<i>śmiertuszka</i> 'prze. pieszcz. śmierć', <i>sieluska</i> 'wieśniaczka'
-aj	6	<i>szachraj</i> , <i>nogaj</i> 'człowiek, który ma długie nogi'
-otka	6	<i>gołotka</i> 'gołość, nagość; prze. prow. człowiek nieosiadły', <i>pięknotka</i>
-owyy	6	<i>karbowyy</i> 'który karbuje', <i>piecowyy</i> 'czeladnik, którego obowiązkiem jest wsadzić do pieca chleb i bułki'
-ałka	6	<i>świstałka</i> 'narzędzie do świstania', <i>ulegałka</i> // <i>uleżałka</i> // <i>uleżałka</i>
-unka	6	<i>szeplunka</i> 'kobieta, która szepleni', <i>bratunka</i> 'córka brata'
-it//-yt	6	<i>magnezyt</i> 'min. niedokwas magnezu', <i>wróźbit</i>
-ycz	5	<i>stodycz</i> , <i>gładycz</i> 'starający się o gładkie ciało'
-aczek	5	<i>dymaczek</i> 'miech do dymania', <i>woniaczek</i> 'prow. kwiatek woniejący'
-ączko	5	<i>ramiączko</i> , <i>siemiączko</i>
-aż	5	<i>przedaż</i> , <i>rozprzedaż</i>
-oba	5	<i>choroba</i> , <i>żałoba</i>
-oń	5	<i>luboń</i> 'nieuż. kochanek, amant', <i>łysoń</i> 'człowiek łysy'
-awa	5	<i>słoniawa</i> 'grunt suchy, słony', <i>bielawa</i> 'bielnik, blech, gdzie się płótno bieli'
-usia	5	<i>babusia</i> , <i>gębusia</i> , <i>wdzięcznusia</i> 'pieszcz. miła, śliczna kobieta'

-os	5	<i>krzywos</i> 'rzecz krzywa', <i>gajdos</i> 'prow. muzyk grający na gajdach'
-uchna	5	<i>babuchna</i> , <i>coruchna</i>
-on	5	<i>jędzon</i> , <i>liczbon</i> 'blaszka metalowa służąca do rozliczania się w grze lub w rachowaniu'
-la	5	<i>targowla</i> 'miejsce targowe; dzień targowy; targowanie', <i>zimowla</i> 'miejsce zimowania; trwanie zimy; chowanie przez zimę bydła'
-cia	5	<i>mamcia</i> , <i>belcia</i> 'zdr. od bela'
-ęga// -ęka	5	<i>łazęga</i> // <i>łazęka</i> , <i>drzęga</i> 'drżenie końskie (choroba)'
-jusz	4	<i>utracjusz</i> , <i>wikarjusz</i>
-izacja// -yzacja	4	<i>chloroformizacja</i> 'usypianie chorego za pomocą chloroformu', <i>narkotyzacja</i> 'napajanie organizmu narkotykami'
-czak	4	<i>dębczak</i> 'kij dębowy', <i>korczak</i> 'naczynie z kory'
-ęda	4	<i>wszczęda</i> 'prze. spór, swar, kłótnie', <i>wzdzędą</i> 'prze. wstręt, wzdryganie się'
-mo	4	<i>pismo</i> , <i>prażmo</i> 'prażone włosy'
-eńko	4	<i>braciszeńko</i> , <i>serdeńko</i>
-uszko	4	<i>jajuszko</i> , <i>serduszko</i>
-oć	4	<i>wilgoć</i> , <i>gęgoć</i> 'krzyk gęsi; przez nos mówiący'
-uła	4	<i>krzywula</i> 'prze. trąba krzywa', <i>szczekuła</i> 'pies szczekający; człowiek, który na wszystkich się skarży'
-yn	4	<i>benedyktyn</i> , <i>bojarzyn</i>
-oszka	4	<i>kumoszka</i> 'zdr. od kuma', <i>pięknoszka</i> 'nieuż. piękna kobieta', <i>świętoszka</i> , <i>ciasnoszka</i> 'kaftan ciasny'
-ynka	4	<i>wieczorynka</i> 'zabawa wieczorna', <i>odpoczynka</i> 'miejsce obszerniejsze do odpoczywania', <i>siodlarczyńska</i> 'córnka siodlarza', <i>olszynka</i> 'zarośla z młodych olsz'
-ajka	4	<i>czubajka</i> 'posp. potarganie kogoś za czub / za włosy', <i>szachrajka</i>

-etka	3	żonетка 'prze. zdr. od żona', arjetka 'zdr. od arja', operetka 'mała opera'
-ulo	3	tatulo, księżulo, mężulo
-ancja	3	okpiwancja 'posp. oszukaństwo', wakancja
-era	3	siekiera, tabakiera
-oga	3	ostroga, śreżoga // śrężoga // śrzeżoga // strzeżoga 'zwazwienie albo uschnięcie od zimna kwiecia, liści; mgła, szron', zżeżoga 'med. spalenizna, gangrena, część psująca się, odumarta, spalona'
-oś	3	żonkoś, gorzałkoś, wichroś 'człowiek niespokojnego charakteru, wich'er'
-unio	3	dziadunio, bratunio, tatunio
-urgja	3	metalurgja 'nauka, sztuka obejmująca w sobie ogół wiadomości hutniczych, tj. dotyczących się otrzymywania metali', mechanurgja 'sztuka działania za pomocą machin; mechaniczne, pomocnicze środki w leczeniu ran', dramaturgja
-iszek// -yszek	3	braciszek, grzebyszek, knodyszek 'zdr. knod'
-qtek	3	kipiątek, wrzątek, kałatek 'prow. kupa stwardniałego kału'
-oszek	2	siwoszek 'siwy koń; człowiek z siwą głową', świętoszek // światoszek
-ulek	2	księżulek, mężulek
-ta	2	kuchta 'czeladnik kucharski', planta 'plan'
-ono	2	imiono 'prze. imię', przędziono 'pasma przędzy, sznurek'
-ans	2	laksans 'lekarstwo na przeczyszczenie żołądka', purgans 'wypróżnianie; lek na wypróżnianie'
-injer// -ynjer	2	kosynjer, pikinjer 'żołnierz piką zbrojny'
-dło	2	mydło, szydło

-im//ym	2	<i>ojczym, pobratym</i> // prze. <i>pobracim</i> 'przyjaciel zastępujący brata; jakby bliski powinowaty'
-ok	2	<i>widok, dziwok</i> 'prow. w liczbie mnogiej dziwne rzeczy'
-cio	2	<i>wujcio, ojcio</i>
-yś	2	<i>słodyś</i> 'słodki człowieczek', <i>bonończyś</i> 'piesek bonoński'
-iński	2	<i>zrzędziński, wyłudziński</i>
-icja	2	<i>generalicja</i> // <i>gienaralicja</i> // <i>jeneralicja, admiralicja</i> 'ministerstwo wojen, dom, gdzie mieści się zarząd marynarki'
-eusz	2	<i>chudeusz, makuleusz</i> 'niechluj'
-ut	2	<i>łykut</i> 'który łyka, żarlok', <i>mańkut</i> – mańka 'lewa ręka'
-og	2	<i>batog, mineralog</i> 'znający się na minerałach'
-arja	2	<i>liparja</i> 'lepkość', <i>pisarja</i> 'prze. miejsce, gdzie się pisze; pisarstwo, zajęcie pisarskie'
-ora	2	<i>szkapiora, maciora</i>
-asy	2	<i>goniasy</i> 'prze. gonienie się na wyścigi', <i>portasy</i> 'posp. portki'
-ys	2	<i>dudys</i> 'grający na dudach', <i>kundys</i> 'posp. kundel'
-iga//yga	2	<i>dziadyga, czapiga</i> // <i>czepiga</i> 'ramię nad pługiem wychodzące, za które chodzący za pługiem się trzyma'
-aszka	2	<i>igraszka, czerpaska</i> 'naczynie do czerpania'
-sa	2	<i>beksa, płaksa</i>
-uń	2	<i>szlachtuń</i> 'szlachcina, chudy szlachcic', <i>sysuń</i> 'zwierzę jeszcze ssące'
-alka	2	<i>wyglądalka</i> 'ogr. odmiana rzepy, której część korzenia wygląda z ziemi', <i>westalka</i>
-oła	2	<i>pierdoła, żywioła</i> 'prze. to, co żywi, karmi; miejsce życia; istota żyjąca'
-ażń	2	<i>gołaźń</i> 'miejsce gołe', <i>bojaźń</i>
-etta	2	<i>arjetta</i> 'zdr. arja', <i>kanconetta</i> 'zdr. kancona – (z włos.) pieśń, śpiew'

-alja	2	nowalja 'nowość', saturnalja 'lm. święto na cześć Saturna'
-iwie	2	igliwie 'zb. igły na drzewach iglastych', żarzywie 'prze. węgle żarzyste'
-ewie	2	bezkrólewie, żarzewie 'węgle żarzyste'

Formanty jednostkowe:

- -aw *rękaw*
- -ulja *gadulja* 'nieuż. gadulstwo, gadanie'
- -azja *fizerazja* 'intr. żelazko, którym u książek i pugilaresów brzegi fizeruje, tj. linijkę po brzegach na gorąco wyciska',
- -awnik *pryszczawnik* 'med. pierwiastek sprawiający pryszczę na skórze',
- -ewnik *mieszewnik* 'robiący mieszki',
- -ołek *niziołek* 'człowiek niskiej urody, nizisty',
- -iński *wytudziński*,
- -elska *kręcielska*,
- -elski *kręcielski*,
- -ska *gadulska*,
- -ski *gadulski* 'żart. gaduła',
- -arjum *planetarjum*,
- -osa *niebiosa*,
- -alo *synalo*,
- -ol *zęból*,
- -sztych *babsztych*,
- -sztel// -sztyl *babszstel // babsztyl*,
- -ocz *widocz* 'prze. miejsce, skąd można widzieć; to, co widzimy',
- -ysa *poetyisa* 'kobieta pisząca poezję',
- -ala *wąsala*,
- -ińka *chłopińka* 'kobieta ze stanu chłopskiego',
- -oja *dziewoja* 'dziewica siły i odwagi męskiej',
- -anda *obserwanda* 'materiał do obserwowania',
- -ąg *pstrąg*.

Słownik wileński rejestruje około tysiąca wyrazów zapożyczonych, które w słowotwórczej analizie synchronicznej można uznać za wy-

razy motywowane, czyli takie, które znaczeniowo i formalnie wchodzą w związek z innymi wyrazami występującymi w danym języku. Pożyczkę leksykalną traktuje się jako wyraz motywowany wtedy, kiedy można wskazać inny leksem, związany z nią semantycznie i formalnie, który jest względem niej prostszy lub tożsamy znaczeniowo. Efektem takiego spojrzenia na wyrazy genetycznie obce jest na etapie wstępnym wydzielenie w nich elementów słowotwórczych, tematu słowotwórczego i formantu, por. *propon* – *ent* ← *proponować*; *rafin* – *aż* ← *rafinować*; *konsum* – *pcja* ← *konsumować* (strzałka wskazuje kierunek motywacji słowotwórczej). Kwestia następstwa czasowego nie jest istotna¹⁶.

W poniższej tabeli podaję wybrane pożyczki leksykalne, które z synchronicznego punktu widzenia dają się zinterpretować jako derywaty (można w nich wydzielić temat słowotwórczy i formant oraz wskazać wyraz motywujący):

Formant	Przykłady derywatów
-acja	<i>likwidacja</i> (z łac.), <i>turbacja</i> (z łac.) 'posp. kłopot, niespokojność', <i>deportacja</i> (z łac.)
-cja	<i>dyssekcja</i> (z łac.) 'rozbiór trupa, otworzenie ciała, anatomizowanie',
-at	<i>klerykat</i> (z łac.) 'duchowny stan', <i>egzarchat</i> (z grec.) 'godność egzarcha // egzarchy', <i>wikarjat</i> (z łac.) 'urząd wikarego'
-ant	<i>celebrant</i> (z łac.) 'celebrujący, śpiewający mszę uroczystą', <i>paszkwilant</i> (z włos.) 'autor paszkwilów'
-arjum	<i>kolumnarjum</i> (z łac.) 'podatek od kolumn',
-ent	<i>proponent</i> (z łac.) 'który co proponuje', <i>konsument</i> (z łac.), <i>proben</i> (z łac.) 'człowiek doświadczony'
-ata	<i>kawalkata</i> (z włos.), <i>kasata</i> (z franc.), <i>kompensata</i> (z łac.)
-ada	<i>galopada</i> (z włos.), <i>blokada</i> (z niem.)

¹⁶ K. Waszakowa, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne obce*, Warszawa 1993, s. 17. R. Grzegorzycowa, J. Puzynina, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*, Warszawa 1979, s. 10–11.

-aż	<i>rafinaż</i> (z franc.), <i>ekwipaż</i> (z franc.)
-ycja	<i>repetycja</i> (z łac.),
-encja	<i>deferencja</i> (z franc.) 'prze. uległość', <i>assystencja</i> (z łac.)
-ancja	<i>grasancja</i> (z łac.) 'nieuz. zbijanie bruków, włóczenie się po bruku', <i>obserwancja</i> (z łac.)
-anda	<i>propaganda</i> (z łac.) 'upowszechnianie zasad jakich'
-ja	<i>stereotypja</i> (z grec.), <i>sekretarja</i> (z łac.) 'urząd, obowiązek sekretarza'
-pcja	<i>konsumpcja</i> (z łac.), <i>reassumpcja</i> (z łac.) 'rozpoczęcie na nowo'
-odja	<i>psalmodja</i> (z łac.), <i>kustodja</i> (z łac.) 'prze. urząd kustosa'
-fikacja	<i>chylifikacja</i> (z łac.) 'med. proces tworzenia się chylu, czyli melinu w kiszkach', <i>chymifikacja</i> (z łac.) 'proces tworzenia się chymu w żołądku'
-or	<i>ambasador</i> (z franc.), <i>kamelor</i> (z niem.) 'włos z kamelu'
-ator	<i>negocjator</i> (z łac.), <i>mitygator</i> (z łac.) 'łagodzący, uśmierzający'
-ador	<i>pikador</i> (z hiszp.) 'uzbrojony w pikę'
-adja// -adzia	<i>popadja</i> // <i>popadzia</i> 'zona popa'
-esa// -essa	<i>grandesa</i> // <i>grandessa</i> (franc.) 'wielka, bogata dama' – <i>grand</i> 'zanie urodzony'
-kcja	<i>redakcja</i> (z łac.) 'spisywanie, układanie, sporządzanie, np. aktu jakiego, biuro, w którym się redaguje gazeta, dziennik'
-euta	<i>farmaceuta</i> (z grec.)
-erja	<i>scholasterja</i> (z łac.) 'obowiązek, urząd scholastyka', <i>polisonerja</i> (z franc.) 'nieuz swawola'
-um// -jum	<i>prezydjum</i> (z łac.) 'przewodniczenie', <i>kapitulum</i> (z łac.) 'kła-sztorne strofowanie, nagana przed kapitułą'
-ura	<i>prefektura</i> (z franc.) 'przestrzeń kraju zostająca pod panowa-niem prefekta; dom, gdzie mieszka prefekt', <i>kreatura</i> (z łac.) 'posp. utwór, stworzenie'

-er	<i>bankier</i> (z franc.), <i>szykaner</i> (z franc.), <i>wojazer</i> (z franc.)
-injer	<i>karabinjer</i> (z franc.)
-ans	<i>celebrans</i> (z łac.), <i>preferans</i> (z franc.) 'dawanie komu pierwszeństwa, kroku przed kim'

Formacje rzeczownikowe w *Słowniku wileńskim* zostały utworzone zarówno za pomocą formantów rodzimych, jak i obcych¹⁷. Sufiksy o obcej proveniencji, np. *-ant* (wyabstrahowany z pożyczek łacińskich), *-izm// -yzm* (z pożyczek grecko-łacińskich), *-ista// -ysta* (z pożyczek grecko-łacińskich), *-ator* (z pożyczek łacińskich), *-unek*¹⁸ (z pożyczek niemieckich), *-ulec*^{*} (z języka niemieckiego), *-ika// -yka* (z pożyczek grecko-łacińskich), *-ent* (z języka łacińskiego), *-erz*^{*} (z języka niemieckiego), *-ita// -yta* (z pożyczek grecko-łacińskich), *-injer// -ynjer* (z pożyczek francusko-włoskich), *-ada* (z języka francuskiego), *-aż* (z pożyczek francuskich), *-atyka* (z zapożyczeń grecko-łacińskich), *-us*¹⁹ (z języka łacińskiego), *-izacja// -yzacja* (z języka łacińskiego) *-un*^{*} (z języków wschodniosłowiańskich), *-uk*^{*} (z języków wschodniosłowiańskich), *-ajto*^{*20} (z języków wschodniosłowiańskich), *-icha// -ycha*^{*} (z języków wschodniosłowiańskich), *-eńko*^{*} (z języków wschodniosłowiańskich), *-ans* (z ję-

¹⁷ Według B. Walczaka „nie istnieją formanty zapożyczone w ścisłym znaczeniu słowa »zapożyczony«: nie można zapożyczyć (w ścisłym tego słowa znaczeniu) morfemu słowotwórczego. Zapożycza się zawsze wyrazy i tylko wyrazy. Dopiero po zapożyczeniu pewnej liczby wyrazów z określonym formantem (np. po zapożyczeniu – najpierw z włoskiego, później też z francuskiego – pewnej liczby wyrazów typu *bateria*, *galeria* czy *koteria*) następuje – już całkowiec na gruncie języka zapożyczającego – proces wyabstrahowania (wydzielenia) tego morfemu i uruchomienia (»uproduktywnienia«) go jako formantu (wciąż na wyłącznym gruncie języka zapożyczającego, w aktach derywacji typu *kołtuneria* : *kołtun*, *łobuzeria* : *łobuz*, itp.). Nie jest to więc nic nowego jak swoisty, szczególny wypadek procesu perintegracji morfologicznej i absorpcji, w którego wyniku powstaje ogromna większość – jeśli nie wszystkie – nowych formantów.” (B. Walczak, *Zapożyczenia leksykalne: teoria i metodologia badań*, [w:] *Polszczyzna północno-wschodnia 2*, pod red. B. Nowowiejskiego, Białystok 1999, s. 70.

¹⁸ Formanty oznaczone gwiazdką (*-ulec*, *-unek*, *-erz*, *-ajto*, *-uk*, *-eńko*, *-icha// -ycha*, *-un*) z punktu widzenia słowotwórstwa synchronicznego nie są traktowane jako sufiksy obcego pochodzenia. Zob. R. Grzegorzczkowska, J. Puzynina, *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne rodzime*, Warszawa 1979, s. 66, 175, 223, 203, 151, 90, 241. K. Waszakowa, op. cit., s. 12.

¹⁹ Według F. Sławskiego sufiks *-us* należy do formantów odziedziczonych z języka prasłowiańskiego. (F. Sławski, *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego*, [w:] *Słownik prasłowiański*, t. 2, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1976, s. 34–35.

²⁰ Zdaniem W. Mańczaka, formant *-ajto* charakteryzuje się litewską proveniencją. (W. Mańczak, *Litewskie pochodzenie sufiksu -ajto*, „Język Polski” LV, 1975, s. 189–192.

zyka łacińskiego), *-urgja* (z języka niemieckiego), stanowią około jednej ósmej wszystkich formantów przyrostkowych. Wśród nich wyodrębniają się sufiksy międzynarodowe. Czasami słowotwórcze morfemy międzynarodowe określa się mianem internacjonalizmów²¹. Według K. Waszakowej „za formanty międzynarodowe uznaje się więc te morfemy słowotwórcze z repertuaru środków słowotwórczych polszczyzny, którym odpowiadają morfemy o zbliżonej postaci ortograficznej i/lub fonetycznej w co najmniej dwu jeszcze innych, nie spokrewnionych z polszczyzną językach. Jako przykłady formantów międzynarodowych można wymienić przyrostki: *-izm// -yzm, -ista// -ysta, -ita// -yta, -acja, -it// -yt, -er, -aż* (por. np. ang. *-ism, -ist, -it, -ation, -ite, -er, -age* oraz fr. *-isme, -iste, -it, -ation, -ite, -eur, -age*). Najbardziej produktywnymi formantami międzynarodowymi w *Słowniku wileńskim* są sufiksy *-ista// -ysta* (wyodrębniający się w trzystu sześćdziesięciu derywatach) oraz *-izm// -yzm* (występujący w dwustu dziewięćdziesięciu formacjach słowotwórczych). Według R. Grzegorzycykowej sufiks *-ista// -ysta* występuje w dwóch typach struktur. Typ pierwszy obejmuje rzeczowniki wzajemnie motywowane przez nazwy abstrakcyjnych cech z formantem *-izm// -yzm*, np. *rasista* 'zwolennik rasizmu'. Do typu drugiego należą wyrazy motywowane przez rzeczowniki konkretne, np. *feljetonista* 'który pisze feljetony'²². Między sufiksami *-izm// -yzm* oraz *-ista// -ysta* istnieje dość ścisła korelacja²³. Formacje z sufiksem *-izm// -yzm*, według R. Grzegorzycykowej, pozostają w pewnej relacji formalnej i semantycznej w stosunku do rzeczowników z sufiksem *-ista// -ysta*. Rzeczowniki utworzone za pomocą *-izmu// -yzmu* odnoszą się najczęściej do zespołu poglądów, idei, postaw, z sufiksem *-ista// -ysta* – zaś wskazują na człowieka charakteryzującego się posiadaniem, głoszeniem tych poglądów i idei. Widać stąd, że względy semantyczne przemawiałyby raczej za uznaniem rzeczowników z sufiksem *-izm// -yzm* za podstawowe a for-

²¹ J. Maćkiewicz, *Co to są internacjonalizmy?*, „Język Polski” LXIV, 1984, z. 3, s. 177. Też: *Wyrazy międzynarodowe a kształtowanie się europejskiej ligi słownikowej*, [w:] *Język a kultura*, t. 7, s. 146. S. Gajda, *Internacjonalne afiksy w terminologii*, [w:] *Zeszyty Naukowe WSP w Opolu*, t. XII *Językoznawstwo*, Opole 1989, s. 46.

²² R. Grzegorzycykowa, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa 1979, s. 41.

²³ J. Morawski, *Sufiks grecko-łaciński -ista*, „Slavia Occidentalis”, (10), 1931, s. 312. R. Grzegorzycykowa, op. cit., s. 36.

macji z *-ista//ysta* za wtórne. Ponieważ jednak przy pewnych użyciach w wyrazach z sufiksem *-izm//yzm* jest odniesienie do rzeczowników i przymiotników (*tradycjonalizm* 'bycie *tradycjonalistą* lub bycie *tradycjonalnym*'), można więc chyba mówić o jakiejś obustronnej motywacji: *fatalizm* 'zespół poglądów właściwych *fataliście*' i *fatalista* 'człowiek głoszący *fatalizm*'²⁴.

Pozostałe formanty internacjonalne odznaczają się zdecydowanie mniejszą produktywnością. Cechą charakterystyczną formantów międzynarodowych jest ich obecność w wyrazach należących do leksyki międzynarodowej, por. pol. *komunizm*, *komunista*, *bandyta*, *aklimatyzacja*, *bokser*, *montaż*; ang. *communism*, *communist*, *bandit*, *acclimatization*, *boxer*, *montage*; fr. *communisme*, *communiste*, *bandit*, *acclimatation*, *boxeur*, *montage*²⁵.

W pracy wileńskich leksykografów wyodrębnia się kilka formantów o obcej proveniencji, które są homonimiczne względem formantów rodzimych, np. obcy sufiks *-in//yn* tworzy nazwy związków chemicznych, np. *krzem* 'min. gatunek ziemi powstałej z metalu krzemu i kwasorodu, stanowiącej ziarnka piasku'. Rodzimy *-in//yn* występuje w nazwach przedstawicieli narodowości, np. *Rusin*. Do homonimów słowotwórczych należą także sufiksy: *-ina//yna* (*chinina*, *województzina*), *-on* (*fronton*, *jędzon*), *-ik//yk* (*chiragryk* 'cierpiący chiragrę (chorobę artrytyczną w rękach)', *grzebyk*), *-ura* (*prezydentura*, *szlachciura*), *-atyka* (*systematyka*, *bijatyka*), *-an* (*perłan* 'chem. ogólna nazwa solnych związków, w skład których wchodzi kwas perłowy i jakabądź zasada', *młodzian*), *-yka* (*historyka* 'teoria pisania historii', *władzika*).

Wyznacznikami odrębności derywatów z formantami obcego pochodzenia są:

- odrębności fonologiczne i morfonologiczne w tematach słowotwórczych i sufiksach, np. oboczności *z : t* (*proteza* – *protetyk*), *n : z* (*eksponować* – *ekspozycja*), *c : t* (*opcja* – *optant*), połączenia głosek, np. *-cj* (sufiks *-cja*), *-dj* (sufiks *-adia*), *-nt-* (sufiks *-ant*, *-ent*, *-anta*, *-ament*), *-oi-* (sufiks *-oida*), *-eu-* (sufiks *-eusz*, *-euta*),

²⁴ R. Grzegorzczkova, op. cit., s. 36–37.

²⁵ K. Waszakowa, op. cit., s. 47.

- przynależność do leksyki międzynarodowej (pol. *komunizm*, ang. *communism*, fr. *communisme*),
- odrębności semantyczne i stylistyczne, np. obcy sufiks *-ol* występuje w nazwach związków chemicznych (*naftol*), rodzimy – w nacechowanych ekspresywnie, należących do języka potocznego, nazwach osobowych (*robot*),
- odrębności fleksyjne, np. obcy formant *-aż* tworzy rzeczowniki rodzaju męskiego (*masaż*), rodzimy zaś – rzeczowniki rodzaju żeńskiego (*sprzedaż*)²⁶.

Ważną grupę formacji w *Słowniku wileńskim* stanowi leksyka potoczna, czyli derywaty kwalifikowane jako pospolite, żartobliwe, rubaszne, pieśzcotliwe, pogardliwe. Są najczęściej tworzone za pomocą sufiksów o silnej ekspresywności: *-ica//yca*, np. *paskudnica*, *-icha//ycha*, np. *szpetulicha*, *-och*, np. *tłuścioch // tłustoch*, *-ocha*, np. *tłustocha // tłuściocha*, *-uch*, np. *uparciuch*, *-ucha*, np. *ślepucha*, *-ak*, np. *łysak*, *-as*, np. *brudas*, *-us*, np. *obdartus*, *-ik*, np. *brzydnik*, *-ątko*, np. *niewiniątko*, *-oń*, np. *łasoń*, *-un*, np. *łysun*, *-iś*, np. *modniś*, *-isia*, np. *nadobnia*, *-uś*, np. *łasuś*, *-usia*, np. *wdzięcznusia*, *-yś*, np. *stodyś* 'słodki człowieczek', *-osz*, np. *hardosz*, *-usz*, np. *cienkusz*, *-yni*, np. *mądryni*, *-izna//yzna*, np. *babizna*, *-uchna*, np. *ciotuchna*, *-iszcze//yszcz*, np. *ministrzyszcze* 'pg. minister', *-ura*, np. *lisiura*, *-owicz*, np. *kielichowicz* 'żart. ten, co rad pija', *-icz*, np. *hrabicz* 'żart. syn hrabiego; pg. hrabia', *-cio*, np. *wujcio*, *-ajło*, np. *łykajło*, *-ulo*, np. *księżulo*, *-al*, np. *zęb*, *-awa*, np. *gęgawa* 'prow. żart. gęś', *-uła*, np. *szczekula*, *-ała*, np. *mrugała*, *-ula*, np. *żonula*, *-cia*, np. *mamcia*, *-ora*, np. *szkapiora*, *-unia*, np. *córunia*, *-unio*, np. *bratunio*, *-ys*, np. *kundy*, *-asy*, np. *portasy*, *-isko//ysko*, np. *pomietlisko* 'brzydkie, stare pomiotło', *-uszko*, np. *serduszko*, *-eńko*, np. *bratuleńko*, *ina//yna*, np. *butelczyna*, *-yga*, np. *dziadyga*. Wśród formacji potocznych dominują osobowe nazwy nosicieli cech, np. *tłuścioch*, *niewiniątko*, *łasoń*, *stodyś*, *łysak*, zdecydowanie rzadziej pojawiają się nazwy czynności, np. *bieganina*, *bazgranina*, i nazwy cech, np. *kołodziejka* 'rzemiosło kołodziejskie', *świństwo*.

²⁶ Tamże, s. 35–54.

Słownik wileński rejestruje ponad 2500 formacji utworzonych za pomocą siedemnastu formantów deminutywnych: *-ka* (1141 formacji, np. *szkapka, kolbka*), *-ek* (857 formacji, np. *garbek, motylek*), *-ik// -yk* (373 formacje, np. *hrabik, grzebyk, kontusik*), *-ko* (68 formacji, np. *winko*), *-ak*, np. *parobczak, -ki*, np. *porteczki, -ątko*, np. *nożątko, -icz*, np. *orlicz, -ączko*, np. *ramiączko, -uszko*, np. *jajuszko, -isz*, np. *kocisz* 'zdr. od *kocz*' prze. wóz; powóz kryty, *-etta*, np. *arjetta, -ica// -yca*, np. *kopica, -ec*, np. *serzec, -ina// -yna*, np. *rączyna, -alo*, np. *synalo, -uk*, np. *psiuk*, i szesnastu sufiksów augmentatywnych: *-ica// -yca*, np. *szablica, łapica, -ec*, np. *dzbaniec, -ina// -yna*, np. *groszyna, -isko// -ysko*, np. *prożysko, -ak*, np. *dzieciak, -or*, np. *jężor, -iszczel// -yszczel*, np. *brodziszczel, -sko*, np. *babsko, -as*, np. *parobas, -idło// -ydło*, np. *wierszydło, -el*, np. *gardziel, -sztel// -sztyl*, np. *babsztel // babsztyl, -on*, np. *jędzon, -ur*, np. *kociur // koczur, -uch*, np. *dzieciuch, paluch*. Zdecydowana większość formacji augmentatywnych i deminutywnych łączy w sobie znaczenie ekspresywne, np. *bratuleńko, paneńko, jajuszko, człeczek, suczyna, humorek, wujaszek, psisko*.

Materiał słowotwórczy ze *Słownika wileńskiego* dowodzi, że wielka liczba formacji ekspresywnie nacechowanych, hipokorystycznych, deminutywnych i augmentatywnych jest charakterystyczną cechą dziewiętnastowiecznej polszczyzny²⁷, zwłaszcza polszczyzny kresowej, dla której charakterystyczna jest obecność sufiksów o wschodniosłowiańskiej proveniencji: *-uk, -aństwo, -icha// -ycha, -eństwo, -un*²⁸.

Słownik wileński odznacza się także ogromną liczbą derywatów kwalifikowanych jako prowincjonalizmy, np. *owskiuch, siodłak, pasznia, obrazik, grubinia, szwendka, łopaciuch, ścieranka, gidja, umerlak, drobiszczel, krzywula, dziwok, uchacz, różycza* 'pieszcz. róża', *szepiołda* 'ten lub ta, co szepleni', *rąbanica* 'siekiera'.

Bogactwo leksyki potocznej oraz prowincjonalizmów dowodzi, że *Słownik wileński* bardzo dobrze obrazuje żywą polszczyznę pierwszej połowy dziewiętnastego wieku.

²⁷ *Studia nad słownictwem XIX wieku*, t. I, praca zbiorowa pod red. W. Kupiszewskiego, Warszawa 1992, s. 95.

²⁸ Z. Kawyn-Kurzowa, *Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słowotwórstwo i słownictwo*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1963, s. 175. J. Zaleski, *Język Aleksandra Fredry, cz. II Fleksja, składnia, słowotwórstwo, słownictwo*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk, s. 125, 154.

Praca leksykografów z Wilna rejestruje 18388 formacji rzeczownikowych, które są nazwami niemal kategoriałnymi i stanowią ponad połowę wszystkich sufiksalnych derywatów rzeczownikowych. Rzeczowniki z formantami *-anie*, *-enie*, *-cie*, np. *laksowanie*, *pospolicenie*, *blucie*, to najczęściej nazwy czynności. Można je tworzyć od prawie każdego czasownika. Rzeczowniki z formantem *-ość*, oznaczające zazwyczaj właściwości, np. *jasność*, *mokrość*, można tworzyć od prawie każdego przymiotnika. Formacje z sufiksem *-ość* mogą alternować z rzeczownikami utworzonymi od tego samego przymiotnika przy pomocy innego sufiksu współfunkcyjnego. Przyrostkami współfunkcyjnymi, które tworzą nazwy o charakterze dubletów w *Słowniku wileńskim*, są: *-ota*, *-stwo*, *-izna//yzna*, np. *jasność* – *jasnota*, *mokrość* – *mokrota*, *doskonalość* – *doskonaltwo*, *ospałość* – *ospalstwo*, *zgniłość* – *zgnilizna*, *drogość* – *drożyzna*. Formant *-ość* charakteryzuje się zdecydowanie większą częstością użycia niż *-ota*, *-stwo*, *-izna//yzna*.

Do sufiksów tworzących najliczniejsze formacje, oprócz wyżej wymienionych, należą: *-ka* – 2869 derywatów, *-ik//yk* – 1804, *-ek* – 1526, *-stwo* – 970, *-acz* – 820, *-ica//yca* – 748.

Najwięcej funkcji (19) pełni formant *-ec*, który tworzy:

- nazwy nosicieli cech, np. *łakomic*, *łysiec*, *chudziec*;
- nazwy tożsamosciowe, np. *żrebiec*, *ptóci*, *szelmiec*;
- nazwy miejsc, np. *skarbiec*, *chowaniec*, *kurzeniec*;
- nazwy obiektów czynności, np. *szczyrbiec*, *upodobaniec*, *zestaniec*;
- nazwy wykonawców czynności, np. *zmyślaniec*, *kichawiec*, *czołganiec*;
- nazwy chorób, np. *dławiec*, *brudziec*;
- nazwy zbiorowe, np. *gwiazdzeniec*, *małżowiniec*;
- nazwy stopni pokrewieństwa, np. *siostrzeniec*, *synowiec*, *stryjec*;
- nazwy zgrubiałe, np. *dzbaniec*, *garniec*;
- nazwy zdrobniałe, np. *serzec*, *bożec*;
- nazwy chemiczne, np. *siarczec*, *sodowiec*;
- nazwy narzędzi, np. *targaniec*, *rylec*, *rzeniec*;
- nazwy mieszkańców, np. *biegunowiec*, *rajowiec*;
- nazwy czynności, np. *smaganiec*, *szturchaniec*, *buchaniec*;
- nazwy wytworów, np. *włosieniec*, *plecieniec*;
- nazwy środków czynności, np. *pokrowiec*, *sklepieniec*, *myciec*;
- nazwy symilatywne, np. *widelec*, *sopleniec*, *stłupiec*;

- nazwy osób będących zwolennikami czegoś, należących do czegoś, np. *dziewowiec, diakowiec, popowiec*;
- nazwa abstrakcyjnej cechy *cierpiec* 'cierpkość, cierpliwość'.
Na drugim miejscu (15 funkcji) jest formant *-ica/-yca*, tworzący:
 - nazwy żeńskie, np. *dziewostębica, pasierbica, psica*;
 - nazwy nosicieli cech, np. *brzydnicza, nocnica*;
 - nazwy ekspresywne, np. *łbica, strawica, siostrzyca*;
 - nazwy chorób, np. *rtęcica, bąblica, macicznica*;
 - nazwy wykonawczyń czynności, np. *poradnica, krochmalnica, żartownica*;
 - nazwy narzędzi i naczyń, np. *skublica, maślnica, musztardnica*;
 - nazwy zgrubiałe, np. *szablica, iglica, łapica*;
 - nazwy obiektów i środków czynności, np. *siekanica, popchnica, lizawica*;
 - nazwy miejsc, np. *umywalnica, szatnica, solica*;
 - nazwy czynności, np. *miecielica, prorocznica, obietnica*;
 - nazwy zbiorowe, np. *drobnica, nicielnica // nicienica*;
 - nazwy stopni pokrewieństwa, np. *siestrzenica // siostrzenica, synowica*;
 - nazwy zdrobniałe, np. *kopica, wieżycza*;
 - nazwy abstrakcyjnych cech, np. *próżnica, czczyca*;
 - nazwy symilatywne, np. *wężownica, ślimacznica*.

Dalsze miejsca zajmują formanty:

-ina/-yna:

- nazwy żeńskie, np. *opacina, gardlina, wojewodzina*;
- nazwy zdrobniałe z odcieniem pobłażania, współczucia, np. *kobiecina, psina*;
- nazwy zbiorowe, np. *dębina, wierzbina, zwierzyzna*;
- nazwy materiałowe, np. *koźlęcina, wyzina, cisina*;
- nazwy zgrubiałe, np. *groszyna, obwodzina*;
- nazwy czynności, np. *gryzmolina, rąbanina, macanina*;
- nazwy miejsc, np. *paprocina, chruścina*;
- nazwy rezultatów czynności, np. *skrobanina, szczerbina, wydalina, wypocina*;
- nazwy czynności i miejsc, np. *przeięcina, salina*;
- nazwy abstrakcyjnych cech, np. *żółcina*;

- nazwy obiektów czynności, np. *odwalina, gorzelina, okładzina*;
 - nazwy czynności i rezultatów czynności, np. *oparzelina, pisanina, kopanina*;
 - nazwa zbiorowa, nazwa czynności i rezultatu czynności – *żebranina*.
- ek:
- nazwy czynności, np. *przerobek, ustępek, rozpadek, wlewek, wywrotek, zaszczypek*;
 - nazwy czynności i wytworu czynności, np. *budynek, oddawek, przypisek, wydartek, wycinek*;
 - nazwy wytworu czynności, np. *zarobek, rozczyzionek, dopisek, wyskrobek*;
 - nazwy wykonawców czynności, np. *skubek, młócek, mamrotek, mrużek, prządek*;
 - nazwy nosicieli cech, np. *chytrek, pyszek, głuszek, ostrek, gołek*;
 - nazwy miejsc, np. *schówek, nadpiecek, utulek*;
 - nazwy związków chemicznych, np. *jodek, selenek, siarczek, azotek*;
 - nazwy alkoholi, np. *izopek, omanek, polejek*;
 - nazwy narzędzi, np. *przepalniczek, chlustek*;
 - nazwy pomocników rzemieślniczych, np. *cukierniczek, złotniczek, kapeluszniczek*;
 - nazwy pogardliwe, pomniejszające rangę, np. *urzędniczek, sekretarek, filozofek*;
 - nazwy temporalne, np. *przednówek, pochwilek, poniedziałek*;
 - nazwy zdrobniałe, np. *czubek, garbek, schodek, gródek, łososiek, motylek*.
- ka:
- nazwy zdrobniałe, np. *szkapka, kolbka, próbka*;
 - nazwy nosicieli cech, np. *młódka, odludka, niechlujka, zuchwałka*;
 - nazwy wykonawczyń czynności, np. *łgarka, prządka, opowiadacielka*;
 - nazwy czynności, np. *wyrobka, podsytka*;
 - nazwy narzędzi, np. *packa*;
 - nazwy żeńskie, np. *gotąbka, filozofka, druidka, orylka*;
 - nazwy żon i rzemieślni, np. *kołodziejka, kowalka*;
 - nazwy symilatywne, np. *szwedka, przyswędka*;
 - nazwy obiektów czynności, np. *zagadka, zakładka*;
 - nazwy wytworów czynności, np. *przerąbka*;
 - nazwa temporalna *rójka*;

- nazwa czynności, wytworu czynności, wykonawczyni czynności, temporalna – *młócka*.

W *Słowniku wileńskim* nie brakuje formantów jednofunkcyjnych. Najwięcej formacji (603) tworzy sufiks *-iciel// -yciel*, który wyodrębnia się w nazwach osobowych subiektów czynności, stanów i procesów, np. *zakłóciiciel, zazdrościciel, ustrzeliciel, mamiciel, potłumiciel, pokupiciel, szkodziciel, służyciel, wydrożyciel, pogrążyćciel, skończyciel, jednoczyciel, wręczyciel, wyjaśniciel, zasromiciel, drobiciel*. Pozostałe formanty jednofunkcyjne, np. *-oś* (osobowe nazwy męskie, ekspresywnie nacechowane: *żonkoś, gorzałkoś, wichoś*), *-ówna* (odjocowskie nazwy córek, np. *szewcówna, chłopówna, stolnikowiczówna, cześnikówna*), *-ajto* (nazwy subiektów czynności nacechowane emocjonalnie, np. *tykaajto, szukaajto, cielipaajto // cielipaajto, krzakaajto, brechaajto // brzechajto, krzykajto*), tworzą niewielką liczbę derywatów.

Przegląd sufiksalnych formacji rzeczownikowych zanotowanych w *Słowniku wileńskim* dowodzi, że zdecydowana większość z nich to wyrazy, które nie występują we współczesnej polszczyźnie, np. *skubak, zazdrościciel, oddawek, spyskanie, dumca, ćwiczyzna, bramna, przechadzawka*.

Zbieżność między polszczyzną pierwszej połowy XIX wieku a współczesnym językiem polskim obserwujemy w wykorzystywaniu tych samych sufiksów do tworzenia formacji słowotwórczych należących do leksyki potocznej, np. *-iś (odważniś), -isia (skromnisia), -uś (kotuś), -usia (babusia), -unia (ciotunia), -ulo (tatulo), -uch (wieściuch), -ucha (ciotucha), -us (umizgus), -as (bielas), -ała (krzykała), -och (rządziuch), -ocha (tłuściocha // tłustocho), -ulek (mężulek)*²⁹.

²⁹ B. Walczak, *leksyka potoczna w Słowniku wileńskim*, [w:] *Język. Teoria. Dydaktyka*, Kielce 1986, s. 211.